

Els cantors de la Capella Musical de la Seu de Barcelona al segle XVI

JOSEP M. GREGORI

La Capella Musical de la Seu comptava amb un nombre indeterminat de cantors per a les funcions religioses que requerien la interpretació de música polifònica.

A l'inrevés de la majoria dels centres hispànics, no hem conservat ni cap llista nominal de cantors ni el document estatutari de la mateixa Capella, tot i que coneixem l'existència d'una ordenació sobre la seva constitució.

El Capítol de la catedral, reunit el dia 1 de juny del 1523, va crear una comissió de set canonges *super quadam capella ordinanda de certis cantoribus et scholaribus*¹; el document sobre aquest tipus de capella mai no va ésser copiat en el manual notarial², com tampoc no ho fou l'acta per la qual el Capítol assignava 50 lliures a un cantor anomenat T. Molló l'any següent³.

Les fonts que ens permetran reconstruir la participació i el paper dels cantors i de la Capella, seran els albarans i les notes de despeses que hem anat trobant disseminats als llibres de les administracions de la Sagristia i dels Aniversaris.

Els primers recullen tots els pagaments als cantors que interpretaven polifònicament les Completes dels dissabtes de la Quaresma, i també

¹ Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB): *Llibre de resolucions de Capítol*, 1523-1555, f.1.

² ACB, *Joan Vilana*, 1524-1525, f. 175v. Solament conserva l'encapçalament que havia d'acollir les ordenacions, amb data del 26 de novembre de 1524: *Comisio pluribus canonicis facta per Capitulum / super deputatione capelle et electione / cantoribus et scholarium in presenti ecclesia*.

³ ACB, *Id.*, f. 176. v.

les misses de les diverses festivitats de l'any, com era de consuetud a la Seu.

Els altres ens faran conèixer notícies sobre el nombre de cantors que participaven cada any en el cant de les tradicionals *pàssies*, les passions polifòniques que, ja a mitjan segle XV, s'interpretaven a les catedrals per Setmana Santa.

El nombre màxim de cantors que recullen els documents de la Seu no ultrapassà mai els catorze pel que fa a les Completes i a les misses polifòniques, i els set a les passions. Val a dir que aquest nombre estava en consonància amb el de la majoria de les catedrals espanyoles.

Resulta obvi que el nombre mínim de cantors per a poder bastir un repertori polifònic guardava una estreta relació amb la fixació progressiva de les quatre tessitures de l'estructura polifònica, i que a partir d'aquella època seran tipificades en funció del ventall tímbric que oferien les veus masculines. Algunes de les catedrals espanyoles disposaven del nombre mínim de quatre cantors al començament del segle XVI⁴.

La catedral d'Àvila comptava el 1518 amb cinc cantors *in canto figurato*⁵. Un estatut de la catedral d'Osca reservava un nombre de deu beneficis per al mateix nombre de cantors l'any 1519, nombre que quaranta anys després veurà reduït a vuit⁶. La catedral de Sigüenza va augmentar progressivament el nombre dels seus cantors, de quatre el 1536, a dotze el 1545⁷. La catedral d'Oviedo disposava de sis capellans cantors l'any 1588⁸, i la de Burgos, de deu el 1538⁹.

La Seu de Vic comptava el 1534 amb un nombre de cantors que oscil·lava entre quatre i set¹⁰. L'any següent, el Capítol de la Seu de

⁴ LLORDEN, A. "Notas históricas de los maestros de capilla y organistas, mozos de coro y seises de la catedral de Málaga (1498-1583)", *Anuario Musical* XVI, CSIC, Barcelona 1961.

⁵ MOLL, J., "El estatuto del maestro cantor de la catedral de Avila del año 1487", *Anuario Musical* XXII, CSIC, Barcelona 1969.

⁶ DURAN, A., "La Capilla de Música de la catedral de Huesca", *Anuario Musical* XIX, CSIC, Barcelona 1966.

⁷ JAMBOU, L., "La Capilla de Música de la catedral de Sigüenza en el siglo XVI. Ordenación del tiempo musical litúrgico: del Renacimiento al Barroco", *Revista de Musicología* VI, 1-2, SEM, Madrid 1983.

⁸ CASARES, E., *La Música en la Catedral de Oviedo*, Col. Ethos-Música 1, Departamento de Arte-Musicología, Universidad de Oviedo, 1980.

⁹ RUBIO, S., *Historia de la música española desde el "ars nova" hasta 1600*, Alianza Música 2, Madrid 1983.

¹⁰ Arxiu Històric Municipal de Vic, *Llibre d'Acords*, 1534-1547, s.f.

Tortosa volia renovar els seu *quator cantoribus*, pel fet que no són *bons attentis eorum laboribus in cantando in festis solemnibus*¹¹. D'altra banda, la fixació del seu grup vocal d'acord amb les quatre parts polifòniques quedava recollida a l'acta capitular del 7 de juliol de 1565, on hom deliberà *scribatur priori maiori, sacriste et camarario patronis comuns aliarum, quod casu vacationis consentiant quod respective aplicentur vocibus de tiple, tenor, cotralt, o, contrabaix*¹².

Val a dir que la formació dels cantors, segons la informació de què ens parlen els documents, anava primordialment vers l'adquisició d'una pràctica àgil per a la lectura de la polifonia. Aquesta de ben cert que aniria acompanyada, encara que de forma implícita, d'un grau de formació tècnica per resoldre els problemes relacionats amb l'emissió i el color tímbric, a mesura que aquests es presentaven.

El mestre de cant, a través de la seva dedicació docent i quotidiana en el recinte de la Capella de Música, esdevenia el responsable de la formació musical (lectura) i vocal (tècnica) dels seus cantors, dues facetes que en aquella època eren inseparables.

D'aquesta manera, l'aprenentatge polifònic dels cantors —la majoria dels quals havien estat ja escolans cantors d'algun centre musical— es duia a terme en un curt període. Així, a la Seu de Tarragona, on el mestre de cant exercia la seva funció docent a la capella de santa Tecla, hom considerava que els cantors *qui han de cantar a cant d.orga, als quals poran dir tenen quatre mesos per abilitar-se per a que après y puguen entrar altres tants*¹³.

La majoria dels cantors de la Seu de Barcelona eren clergues, i probablement, molts d'ells, com ja hem apuntat anteriorment, de petits havien estat escolans cantors de la mateixa Seu.

No conservem cap testimoni de la presència de cantors laics —llevat del cas ja citat de T. Molló— vinculats d'una forma directa amb la interpretació polifònica dels oficis festius dins la catedral.

Solament ens ha pervingut el cas d'un grup concret de cantors forans que van participar en la interpretació de les Completes, al mes d'abril de 1577.

¹¹ Arxiu de la Catedral de Tortosa, *Índice de Acuerdos Capitulares del siglo 16*, f.33.

¹² *Id.*, s.f.

¹³ Arxiu de la catedral de Tarragona, *Actes Capitulars*, 1539-1548, resolució capitular de 1545, f. 137.

Dissapta de pasqua donàrem als cantós y organista per / las completas tretze sous, manarem donar dobla, y no és / pràctica sinó per què s.i trobaren los cantós del duch / de Cardona¹⁴.

Durant dos anys successius, el 1578 i el 1579, fou doblat d'igual manera el sou dels cantors de les Completes. No sabem, però, si el motiu era el mateix del 1577: la presència dels cantors del duc de Cardona.

El mestre de cant, força sovint, i cal creure que angoixat per la manca de bones veus, havia de servir-se de cantors de fora de la catedral, els quals provenien de les parròquies més importants de la ciutat.

Malgrat la possible ordenació d'una Capella el 1523, el caràcter inestable i eventual del seu nombre de cantors, serà una constant. La solució de llogar cantors de reforç la trobem, tant a finals del segle XV —a missa de la festa de Sant Agustí del 1481 van participar catorze cantors *qui.ns ajudaren a cantar la missa*¹⁵— com a finals del segle XVI i a la primera del XVII, moment en què hom recull aquesta pràctica com una llunyana consuetud en els llibres administratius:

E més als cantors forasters qui ajuden a cantar en la Seu, acostumen a donar al mestre de cant lo que apar just, qui ho reparteix entre aquells.¹⁶

El terme «cantor» no es troba emprat de forma sistemàtica en la documentació catedralícia fins a la segona meitat del segle XVI. Són força usuals les expressions com ara *músics per cantar* o *cantors músichs*¹⁷ a la primera meitat del segle. El fet no és exclusiu de la nostra catedral ni de l'àrea catalana; d'altres centres hispànics recullen l'ús d'una terminologia similar. A la catedral de Sigüenza, per exemple, hom parla de contractar *músicos de buenas voces*¹⁸.

La importància d'aquest procés d'identificació que veiem, a la primera meitat del segle, entre els termes «cantor» i «músic», guarda una relació inversa amb la incorporació del terme «ministrer» dins la documentació catedralícia a partir de la segona meitat del cinc-cents, en qualitat de sinònim d'instrumentista i no de músic.

¹⁴ ACB, *Llibres de Comptes de la Sagristia* (LLCS), 1575-1577, f. 87.

¹⁵ *Id.*, 1481-1483, f. 47.

¹⁶ ACB, *Speculo / y llevador de les / rendes y drets de la Taula de / la Obra / de la Seu de Bar/celona*, f.9v.

¹⁷ Vegeu la Taula II.

¹⁸ JAMBOU, L., *Op. cit.*.

La presència de la Capella Musical als oficis per interpretar polifonia, s'esdevenia solament les diades festives més assenyalades. La majoria d'aquelles celebraven una missa matinal a la cripta de Santa Eulàlia, i el nombre dels cantors oscil·lava entre dotze i catorze al llarg de l'any:

[...]les misses se canten a cant / d.orgue en la capella de Nostra Dona y de Sancta Eulàlia entre l.any, axí a goyts com altres solemnitats que són / en suma de dotze o quatorze...¹⁹.

L'actuació de la Capella Musical, amb el seu mestre de cant al capdavant, alternava la seva participació a les festivitats amb l'organista. Heus ací un calendari sinòptic de les festes de l'any amb presència vocal comprovada i suposem que també instrumental²⁰:

- Gener: 6, Epiphania. Missa amb cantors i orgue a la capella de Santa Eulàlia (S.E.).
Dominica infra octava Epiphaniae. Missa amb orgue sol a S.E.
- Febrer: 11, vigília de Santa Eulàlia. Completes amb cantors a S.E.
12, Festa de Santa Eulàlia. Goigs i missa amb cantors i orgue a S.E.
Dominica infra octava de N^a S^a. Missa amb orgue sol a S.E.
- Març i abril: Diumenge de Rams. Missa amb cantors i orgue a S.E.
Festa de Nostra Senyora. Missa amb cantors a S.E.
Dimarts, dimecres i divendres sants. Passions amb cantors.
Pasqua de Ressurrecció. Missa amb orgue sol a S.E.
Ascensió del Senyor. Missa amb cantors i orgue a S.E.
- Maig i Juny: *Dominica infra octava*. Missa amb orgue sol a S.E.
Pentecosta. Missa amb cantors i orgue a S.E.
- Juliol: Visitació de la Verge. Missa amb cantors i orgue a S.E.
Segona translació de Santa Eulàlia. Missa amb cantors i orgue a S.E.
26, festa de Santa Anna. Missa amb cantors i orgue a la Capella de les Verges.
- Agost: 15, Assumpció de la Verge. Missa amb cantors i orgue a S.E.
Missa instituïda per J. Pompinyà, amb cantors i orgue a la Capella de les Verges.

¹⁹ ACB: LCS, 1509-1511, f. 92v.

²⁰ He confeccionat aquest calendari sintètic amb les dades anuals del LCS, 1572-1574, s.f.

- 22, *Dominica infra octava*. Missa amb orgue sol a S.E.
 28, festa de Sant Agustí. Missa amb cantors i orgue.
- Setembre: 8, Nativitat de la Verge. Missa amb cantors i orgue a S.E.
 Missa instituïda per J. Pompinyà. Amb cantors i orgue a la Capella de les Verges.
- Octubre: 23, Missa amb cantors i orgue a S.E.
- Novembre: 1, festa de Tots Sants. Missa amb orgue sol a S.E.
 5, Festa de Santa Elisabet. Missa amb orgue sol a S.E.
 19, festa de l'edificació i dedicació de la capella de Santa Eulàlia. Goigs amb cantors i orgue a S.E.
- Desembre: 8, Concepció. Missa amb cantors i orgue a S.E.
 18, Mare de Déu de l'Esperança. Missa amb cantors i orgue a S.E.
 25, Nadal. Cant de la Sibilla. Missa amb cantors i orgue a S.E.
 28, Festa dels Sants Innocents. Missa amb orgue sol a S.E.

La majoria dels oficis amb participació polifònica se celebraven, com veiem, a la capella de Santa Eulàlia, la qual disposava, des del segle XV d'un orgue petit. Cal pensar que la utilització de la tribuna que hi ha davant de l'orgue major, per contrastar el grup vocal i els «ministrers» amb l'orgue, serà una pràctica que esdevindrà usual a partir de l'últim terç del segle amb la introducció de l'estil concertat, i normalitzada ja en el Barroc.

Com ja hem apuntat anteriorment, el mestre de cant no sempre disposava dels efectius vocals necessaris, i en aquest cas, per exemple, va haver de reunir cantors per a les Completes de Quaresma, amb certs entrebancs, com explicita l'albarà signat per Francí Mir²¹ l'abril de 1508:

[...] per los trabals a / sostenguts tots los disaptes de Coresma en aver / músics per cantar les completes en la capella de / Sencta Eulàlia²².

El pagament dels cantors que interpretaven les misses matinals de les diverses festivitats del calendari a la capella de Santa Eulàlia era de caràcter anual. Heus ací una nota de despesa de l'abril de 1540:

Més posam que avem despès en las missas matinals / de S.Eulària als cantós per tot i any present l 11. XII s. VIII²³.

²¹ Vegeu el meu article "Els mestres de cant de la Seu de Barcelona en el Renaixement", *Recerca Musicològica* IV, IUDIM, Barcelona 1984.

²² ACB: LLCS, 1507-1509, f.121v.

²³ *Id.*, f.58.

A més de les festivitats pròpies del temps litúrgic i de la patrona de la catedral, hi havia també altres diades que gaudien d'una importància especial pel que feia a la música. Aquest era el cas de la festa de Sant Agustí. Des de la segona meitat del segle XV fins al termini del període estudiat, trobem constància de la presència de cantors, i també de l'organista, a les misses d'aquesta festivitat²⁴. La seva importància rau en l'elevat nombre de cantors que algunes vegades hi havien cantat: 8 l'any 1463, 14 el 1481 i 12 el 1509, amb l'ajut de cantors forans²⁵.

Els salms de les Completes de tots els dissabtes de la Quaresma s'interpretaven també amb polifonia a la capella de Santa Eulàlia. Vegeu-ne la il·lustració següent amb data de l'abril de 1529:

Despenem en les completes de Santa Eulàlia / y los músichs los disap-
tes de Coresma y vigília de Santa Eulàlia, 2 11. 19 s. 10²⁶.

Altres festivitats importants del santoral, pel que feia a la participació de la Capella Musical, i que hem pogut resseguir documentalment amb una certa periodicitat, eren Santa Anna, Santa Elisabet, l'Assumpció i la Mare de Déu de l'Esperança. Els administradors de la Sagristia pagaven als cantors pel conjunt de totes aquestes festivitats en què havien cantat al llarg de l'any. Així, a l'abril de 1520 expressaven com:

*Item donam en despesa trenta-y-vuit sous, los quals ha/vem despès en les misses matinals infra annus, a / Santa Eulària com són en les festivitats del Senyor, goys de Nostra Dona y Santa Elisabet, la edificació / de Santa Eulària...*²⁷.

²⁴ Vegeu la Taula I.

²⁵ Vegeu la Taula II.

²⁶ ACB: LLCS, 1527-1529, f. 98v.

²⁷ *Id.*, 1519-1521, s.f.

TAULA I
Misses polifòniques matinals per Sant Agustí

LL.C.S.	fol.	Data	Cantors.
1463-65	54v.	VIII/1463	<i>VIII preveres qui cantaren</i>
1465-67	103	s.d.	<i>per cantar la missa</i>
1469-71	72	s.d.	<i>Id.</i>
1471-73	72	s.d.	<i>Id.</i>
1481-83	47	VIII/1481	<i>aquells qui-ns ajudaren a cantar... foran XIII</i>
	118v.	VIII/1482	<i>aquells qui-ns ajudaren</i>
1497-99	99v.	VIII/1498	<i>als cantors ço és als capellans cantaren</i>
1509-11	86	VIII/1509	<i>per los cantors que foren dotze</i>
1521-23	s.f.	1522	<i>per los músichs</i>
1523-25	s.f.	1523	<i>Id.</i>
1525-27	s.f.	1526	<i>Id.</i>
1527-29	s.f.	1527	<i>Id.</i>
	s.f.	1528	<i>Id.</i>
1529-31	s.f.	1529	<i>als cantós</i>
1551-53	68v.	1551	<i>als músichs</i>
1555-57	69v.	VIII/1556	<i>per los músichs</i>

TAULA II
Misses i Completes polifòniques dels dissabtes de Quaresma
a la capella de Santa Eulàlia

LL.C.S.	fol.	Data	Cantors
1501-03	76v.	III/1502	<i>als xandres</i>
1507-09	121v.	IV/1508	<i>músichs per cantar</i>
1509-11	92v.	IV/1510	<i>ab los cantors</i>
1519-21	s.f.	IV/1520	<i>a cada músich</i>
		IV/1521	<i>los músichs</i>
1521-23	42	IV/1522	<i>als músichs que han cantat</i>
1523-25	86v.	1524	<i>Id.</i>
	96	1525	<i>Id.</i>
1525-27	79	1527	<i>als cantós</i>
1527-29	71v.	IV/1528	<i>per los cantós músichs</i>
	98v.	IV/1529	<i>los músichs</i>
1539-41	58	IV/1540	<i>cantós (completes)</i>
	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id. (misses)</i>
1553-55	77v.	IV/1554	<i>per los músichs</i>